

PONÇ PONS

ELS ULLASTRES
DE MANHATTAN

BARCELONA 2020

QUADERNS CREMA

Publicat per
QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 636 956
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 2020 by Ponç Pons Giménez
© d'aquesta edició, 2020 by Quaderns Crema, S.A.

Drets exclusius d'edició:
Quaderns Crema, S.A.

Il·lustració de la coberta d'Ignasi Pons Moll

ISBN: 978-84-7727-621-0
DIPÒSIT LEGAL: B. 5398-2020

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ *març de 2020*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

El Paradís està dispers per tota la terra, per açò no el reconeixem. Cal reunir-ne els fragments escampats.

NOVALIS

Mai no he escrit res que no estigui relacionat més o menys amb la terra on vaig néixer.

ALBERT CAMUS

La meva casa és una illa.

IORGOS SEFERIS

Són vuit inacabables hores d'estar tancat a l'avió, on un cerca totes les postures possibles per seure còmode o dormir.

Mentalitzat i conscient que el temps no anirà més ràpid perquè frissis, que et cal ser pacient, llegeixes, escrius, medites, però el cos queda baldat.

De tant en tant, per estirar les cames, fas una volta pels dos estrets passadissos i, juntament amb altres passatgers, es va formant una mena de processó laica dalt els núvols.

Hem arribat a Nova York de nit i ens ha rebut la neu. Un espectacle insòlit per a menorquins. Escorcoll duaner. Res de menjar. Na Roser duia taronges i les hi han fet tirar. Passaports en ordre. Foto de la nineta dels ulls per tenir-nos fitxats.

—¿Què hi vénen a fer, aquí?

—Un recital de poesia.

M'ha mirat sorprès.

—¿De tan enfora?

Un taxi groc, com els que surten a les pel·lícules, ens ha dut a través de fondos i llargs carrers fins a la porta de l'hotel Roger Smith, a Lexington Avenue.

Jo em vaig repetint que aquesta vegada no m'he d'enyorar.

Na Roser somriu.

—Ja ralles tot sol!

L'habitació és gran. Les dues finestres, tristes.

Quan hem desfet les maletes i desat la roba a l'armari, puig amb l'ascensor dalt el terrat de l'hotel per situar-me i el que veig no sé si és lleig o bell, però, amb els flocs de neu

que cauen i la llum, d'un matís ocre, té un aspecte gegantí, imponent, majestuós, de decorat hollywoodenc.

Un tancat de gratacels on sobresurt, il·luminada, l'agulla de l'edifici Chrysler m'envolta i fa de paisatge.

No hi ha horitzó.

El que em sorprèn són els marronosos dipòsits d'aigua que hi ha dalt dels edificis, em recorden la pel·lícula *Hi havia una vegada a Amèrica*, de Sergio Leone.

Tenc la cara i les mans glaçades.

El cor, fora de lloc.

Tract d'orientar-me i saber per on cau Menorca.

No m'enyoraré!

Déu estava tot sol.
No tenia companys,
amics ni coneguts.
Fart de l'eternitat
avorrida i tediosa,
va fer el món en sis dies
i després descansà,
tranquil i satisfet,
jagut sota un ullastre.
Del no-res va crear
la mar, la terra, el cel,
va penjar alegre el sol,
va expandir l'univers,
va ruixar l'infinit
de planetes i estels,
va agrupar els animals,
va fer l'home i la dona
per sentir-se estimat
i tenir companyia.
Engendrats amb el gust

del plaer i la passió
venturosa del sexe,
els primers menorquins
que, d'esquena a la mar,
habitaven vitencs
les coves dels barrancs,
criaven, ramaders,
ovelles, cabres, porcs...,
collien fruits silvestres,
caçaven *myotragus*,
i amb llavors revivents
sembraven cereals.
Amb el foc que rostia
la carn i el vent que untava
la llum de blanc salobre,
van anar poblant l'illa:
Son Mercer, Biniac,
Torre Nova, Clariana...
Dins casetes de pedres
coïen les menjues
amb oli de llentiscle
i, entre el fum d'humitoses
vesprades fredologies,
enclanats aprenien
l'art de la subsistència.
La mort era un enigma
d'ulls clucs que s'enterrava
ciclopi en atapides
navetes escairades
on, cendra grisa i ossos,
murgonava el sagrat.
Déu estava content.
Enllà del mar de l'illa,

va fer més gent, més terres,
i els menorquins, gelosos
del seu espai, que es creien
tot sols, únics, en veure
passar naus encenien
al voltant de la costa
crepitaires fogueres
per espantar els estranys
que, esglaiats i sorpresos
d'aquell lloc d'alimares,
sembla ser que en fenici
a Menorca li deien
Nura: Terra de foc.

Desvetllats pel *jet lag*, na Roser llegeix una completa guia de la ciutat i jo («poetitzar és la capacitat fonamental de l'habitar humà», segons Heidegger) agaf aquest quadern on vull escriure la història de Menorca en versos per sentir que la duc dintre, que, a pesar de la distància, encara hi sóc i l'estim.

La memòria comença a divagar.

En la segona part de la seva autobiografia, *'Tis (I tant)*, Frank McCourt explica que, fotut des de feia anys per una greu infecció als ulls, va a un oculista que hi ha en aquest mateix carrer, Lexington Avenue, on també es va filmar l'escena de *La temptació viu dalt*, de Billy Wilder, en què, sobre un respirador del metro, se li alcen les falces a Marilyn Monroe.

L'escena es va haver de repetir unes catorze vegades per culpa de la cridòria que feien els milers d'espectadors que s'hi havien congregat i, finalment—és la que surt a la pel·lícula—, es va filmar de manera definitiva als estudis de la 20th Century Fox.

Sembla que som dins el llibre *Digueu-ne son*, de Henry Roth, o la pel·lícula *Manhattan*, de Woody Allen.

El soroll dels cotxes del carrer no s'acaba mai, es repeteix, continua...

Les finestres de l'habitació no abasten tota l'alçada dels edificis que tenim davant i no veim el cel.

Per a qui ve, com nosaltres, d'una illa que té quaranta-set quilòmetres de llarg i vint d'ample, amb una preciosa muntanya de tres-cents cinquanta-vuit metres al mig, i viu en un poble de vuit mil habitants, tot açò resulta enorme, atorditiu, desmesurat.

Menorca pot ser petita, diuen, però per jo és un univers i té tot el que es necessita per viure-hi de forma humana amb intensitat i plaer.

Mentrestant els illencs
dins recintes dreçaven
al cel feixugues taules,
obraven hipogeus,
feien sales hipòstiles,
i amb carreus circulars
bastien talaiots.
A més d'objectes d'ossos
d'animals, treballaven
amb manya i art la fusta,
el fang, el cuir, el bronze,
es teixien amb fibres
vegetals i la llana
d'ovelles els vestits.
La vida s'escampava
rabent com ravenissa
i a Torre d'en Galmés,
Son Catlar, Trepucó...
creixien els poblats,
passava invicte el temps.

Per por de magres pluges
i llargs estius sense aigua,
furgaven en les roques
tot fent cocons, polien
cisternes i, afanyosos,
endins, cercant la vena,
cisellant una escala,
excavaren el fondo
pou de Na Patarrà.
Els mapes s'engrandien,
les llunes barataven,
i algú ideà, malèvol,
la guerra, la tortura,
dolent, la crueltat.
Avantguarda d'exèrcits,
de letal punteria,
primer els cartaginesos
i després els romans
reclutaven els nostres
mercenaris foners.
Les espases regaven
de sang la inculta terra
i, amb fones que xiulaven,
les pedres menorquines,
les glans de terracota
o bronze on escrivien
per fer més mal insults,
fendint l'aire esberlaven
a sou caps de guerrers.
El món era aleshores,
com ara, un lloc de lluites
i l'any cent vint-i-tres,
abans de Crist, el cònsol

Quint Cecili Metel,
dit després Balearicus
(un *agnomen* d'honor
per haver matat més
de cinc mil enemics),
que segons la llegenda
folrarà amb pell les naus
per salvar-les dels cops
destructora dels foners,
conquistarà Minorica
que, *relegatio in insulam*,
rebrà algun desterrat
per delictes polítics,
i on creada una xarxa
de vies militars
per unir Iamo i Mago
(Ciutadella i Maó),
s'hi faran les millors
figues seques, bon vi,
i els colons cuinaran,
en lloc d'oli, amb saïm.

Matí feliç de saber-nos junts aquí, a cinc mil quilòmetres
enfora de casa nostra.

Sortim al carrer expectants.

La neu em fa venir la imatge de Robert Walser («la meva
malaltia és un excés d'amor... cada vegada que surt al car-
rer començ a estimar qualcú o alguna cosa») passejant pels
voltants nevats del manicomi de Herisau.

N'hi ha tanta que les sabates prest se'ns queden xopes i
tenim els peus glaçats.

Entram a una botiga on venen botes impermeables, i la
dependentia, en sentir el nostre mal anglès, ens demana:

—¿Son españoles?

—Creo que sí.

I ens parla en castellà, però quan sent que entre nosaltres rallam en menorquí se sorprèn i no ho entén, no ho veu clar.

—¿Seguro que son españoles?

La resposta implicaria un llarg repertori de dubtes, matisacions, aclariments, i ens limitam a somriure i a fer un acte de fe.

—Sí, pero en España hay más lenguas que el castellano.

Crec que li ve ben de nou.

A Espanya tampoc no ho han acabat d'entendre. Ni d'acceptar. S'ataca i es menysprea qualsevol tipus de nacionalisme sense adonar-se'n que el seu, a part de monàrquic, és radical i excloent. Hi ha una fòbia anticatalanista antiga i visceral. Esper que sigui cert allò que la cultura ens farà més savis i humans. Compram les botes, uns calcetins més gruixats, i tornam a sortir al carrer. A flanejar.

Tzvetan Todorov va suggerir, a *Nous et les autres*, una interessant tipologia dels viatgers i, d'entre els que record (l'*assimilador*, d'esperit colonialista, l'*aprofitat*, que vol fer negocis, el *turista*, que es fixa més en els monuments que no en les persones), crec que el millor és ser una mescla del *filòsof*, que viatja per aprendre, i l'*impressionista*, que s'interessa pel paisatge, els éssers humans i sobretot la cultura.

A pesar que no hi farem gaires dies, vull intentar escriure i entreveure l'ànima de la ciutat.

Sempre he tingut vocació d'estudiant, d'aprenent, i el viatge autèntic també mena a l'exploració i descoberta de l'interior d'un mateix.

Els déus romans tenien
mil rostres amb corones
de llor, però floria,

sembrat per la Paraula,
un Déu cristià, nou, únic,
que alçà a Es Fornàs un temple
de fi mosaic sensible
i, amb una pila grossa
de batejar, una església
ran de mar a Son Bou.
Procedent del nord d'Àfrica,
de pas cap a Galícia,
arriba sant Esteve
en forma de relíquies
i ungit per la fal·lera
d'imposar estricte un ordre
dogmat, Sever, el bisbe,
se'n va a Maó i disputa
amb els jueus que, en veure
cremar la Sinagoga,
acorralats, empesos
al renec o l'escarni,
forçats per la por i l'ombra
de la persecució,
els Rubens, Teodors,
Artemísies, Melecis...,
per no ser condemnats
al pogrom i el bandeig,
abracen tremolosos
l'Evangelí i la Creu.
El text que ho explicita
i en sec llatí proclama,
providència divina,
la victòria cristiana
(en maldat i feresa
—afirma taxatiu—

els hebreus són semblants
als llops i les raboses,
són colobres i vibres,
escorpins verinosos
que mosseguen l'Església),
l'escriu, com un profètic
portent, Sever, el bisbe,
com un brillant preludi
de la conversió en massa
del vell poble jueu.

Després de veure la seva (anava a dir famosa, però aquí és famós tot) pista de gel, entram al Rockefeller Center, una mena d'alterosa, exorbitant Babel moderna amb tocs d'*art déco* i pretensions d'arribar al cel que em planteja la pregunta: ¿com es pot aguantar dret tot açò?

Sempre he cregut convenient saber gaudir del savi *prou* per no caure en l'abusiu *massa*, però quan a Rockefeller li van demanar: «¿Quant és suficient?», va respondre amb ambició: «Un poc més».

Presidit per l'estàtua d'Atles, contemplant els murals d'*El progrés americà* que, abarrocats, d'un cert aire goyesc i trets daumierians, va pintar el gran arquitecte Josep M. Sert, un d'ells en substitució de Diego Rivera, que havia posat la imatge de Lenin en el seu *L'home en la cruïlla de camins*, i el magnat Rockefeller, en descobrir-ho, li va rescindir el contracte i va fer destruir l'obra a cops de martell.

Són monumentals i semblen fets damunt pa d'or. Tenen tècnica i mèrit, exigeixen un gran esforç, i em recorden les figures religioses de la catedral de Vic que, malmeses pel foc durant la Guerra Civil, va haver de pintar dues vegades.

Influenciat per Le Corbusier i l'arquitectura mediterrània, sobretot l'eivissenca, Sert solia dir: «En el fons, tot archi-

tecte vol ser pintor», i en el seu mural, que és un cant al treball, hi va posar l'emblemàtic retrat del president Lincoln.

Sortim al carrer i quasi al davant, encaixonada entre edificis que fan que sembli petita, la catedral de San Patrici és un símbol irlandès.

Dues il·lustres banderes d'afirmació nord-americana pengen de la neogòtica i neta façana de marbre.

Perdut el que Heidegger denominava «l'esplendor de la divinitat», i grisa massa d'aquest món en què l'home (millor dir-ne l'ésser humà) ja ni és capaç de sentir l'absència de Déu, a l'interior tenen dos grans orgues i una enorme reproducció de *La Pietat* de Miquel Àngel, i hi ha un silenci que t'encalma, t'assossega, amb la llum filtrada dels vitralls.

Illa d'escriptors i grups musicals, pens en la cruenta història de la famolenca Irlanda devastada pels anglesos, en el seu catolicisme de submissió i pederàstia (*Les germanes de la Magdalena*, de Peter Mullan, i *Els al·lots de Sant Judes*, d'Aisling Walsh, són un amarg testimoni d'una infecta realitat), en la plaga de la patata, la *Irish Potato Famine*, que va causar dos milions i mig de morts, va epidemiar la misèria i va omplir els vaixells d'emigrants.

Irlandesos orgullosos dels seus orígens, arrels, llegendes, tradicions..., el que no sé és si aquest Déu que glorifiquen i adoren encara parla gaèlic o només entén la llengua dels seus colonitzadors.

Saquejada pel rei
visigot Alaric,
Roma veu com els pobles
germànics rapinyen
el Mediterrani
i a Menorca arriben,
arrians barbàrics,

rudes vàndals que imposen
sense feda, amb l'espasa,
el seu credo violent.
L'escassa guarnició
que deixen no podrà
combatre el cristianisme
i encara floriran,
regades per la fe,
a l'illa d'en Colom,
del Rei i Cap des Port,
basíliques orants
de bells mosaics litúrgics
que enreligionen l'art.
Belisari (que envia
Apol·linar) retorna
Les Illes a l'Imperi,
i ara terra on expulsen
gent *non grata*, Menorca
passa a ser un trist i agre
lloc de confinament.
Sense dades ni textos
que siguin fonts escrites,
aquests segles seran
(del setè al desè)
coneguts com a «fosc»,
fins que arribi d'Aràbia
un poder nou: l'Islam.

Ambientats, aclimatats, agraïts de poder veure i trespasar aquest tros de formidable ciutat, entrem a la Biblioteca Pública (façana neoclàssica, dues estàtues de lleons, escales de marbre, sostres pintats...), i és una enriquidora lliçó d'humilitat. Tres milions de llibres junts.